

Eşrefoğulları Eretnaoğulları Rahatoğulları

– Mustafa ESER · 31 Ekim 2025

EŞREFOĞULLARI

XIII. yüzyıl sonlarına doğru Beyşehir ve Seydişehir yöresinde kurulan bir Türk beyliği. Anadolu Selçuklularının uç beylerinden olan Eşrefoğlu Seyfeddin Süleyman Bey tarafından kurulmuştur. Seyfeddin Süleyman Bey, Karaman ve Menteşe Türkmenleri'nin 1277 ve 1282 yıllarında Konya'ya saldırıları ve burayı işgallerinden faydalanarak nüfuzunu bulunduğu yörede hissettirmeye başladı. İlk hedefi Akşehir ve civarı oldu. Selçuklu Sultanı III. Gıyâseddin Keyhusrev'in ölümünden sonra çıkan saltanat boşluğu sırasında Keyhusrev'in annesi tarafından saltanat nâibliğine getirildi. Toprakları bir ara Germiyanlı saldırısına uğrayan Seyfeddin Süleyman bu işgalden İlhanlılar'ın ve Selçuklular'ın yardımları sayesinde kurtuldu. Selçuklu - Moğol kuvvetleri, 1288 yılı başlarında Tarsus'u işgal eden Karamanlılar üzerine yürüyünce Karamanlılar'ın müttefiki olan Süleyman Bey de Ilgın'a saldırdı ve öldürttüğü muhafızların başını Konya'ya gönderdi. Ancak bir süre sonra Selçuklu Sultanı II. Mesud'a itaatini bildirmek üzere Konya'ya gitti ve sultan tarafından affedildi. Görüşmenin ardından Süleyman Bey merkezini Gorgorum'dan Beyşehir'e taşıdı.

İlhanlı Devleti'ndeki hükümdar değişikliğinden ve II.Mesud'un Kayseri'ye gitmesinden faydalanan uç Türkmenler'i yeniden ayaklandılar. Eşrefoğlu topraklarına saldıran Karamanoğulları karşılaştıkları şiddetli direniş üzerine geri çekilmek zorunda kaldılar. Bu karışıklıklarla başa çıkamayan II. Mesud, İlhanlı Hükümdarı Geyhatu'yu Anadolu'ya çağırarak zorunda kaldı.

Fakat Haziran 1292'de Geyhatu'nun Tebriz'e dönmesinden, II. Mesud'un da kardeşinin saltanat iddiasıyla Kastamonu civarında ayaklanmasıyla meşguliyetinden faydalanan Karamanlılar Konya'ya saldırmışlar, Eşrefoğlu Süleyman Bey de Gevele Kalesi ve civarını işgal etmiştir.

Anadolu Selçuklularının son yıllarını yaşadığı bu dönemde, diğer Türk beyleri gibi Eşrefoğlu Süleyman da muhtemelen 1299 veya 1300'de istiklâlini ilân etmiştir. Süleyman Bey Ağustos 1302'de vefat ederek Beyşehir'de yaptırdığı Eşrefoğlu Camii'nin yanındaki türbesine defnedilmiştir.

Mehmed de Ilgın ve Akşehir yöresini ele geçirdi. Türkmen beylerinin bu cüretlerinden telâşlanan Olcaytu Han beylerbeyi Emîr Çoban'ı üç tümen askerle Anadolu'ya gönderdi. Sivas -Erzincan arasındaki Karanbük mevkiinde diğer Türkmen beyleri gibi Eşrefoğlu Mehmed Bey de Emîr Çoban'ın huzuruna giderek itaatini arzetti.

Eşrefoğlu beyleri imar işlerine büyük önem vermişlerdir. Beyliğin kurucusu olan Seyfeddin Süleyman'ın burada yaptırdığı Eşrefoğlu Camii Anadolu Selçuklu sanatının en güzel örneklerinden biridir. Süleyman Bey caminin yanında bir çiftte hamamla otuz bir dükkândan oluşan bir bedesten, bu çarşının güney kısmına bitişik üç kapılı, altı kubbeli bir han, bir imaret ve kendisi için de bir türbe yaptırmıştır.

Bıraktığı vakıfnâmeğe göre Süleyman Bey iplikçi ve dokumacı esnafının bulunduğu bedesteni, cami ve hanın etrafındaki dükkânları, büyük hamamı, ayrıca yirmi dükkânla iki değirmeni vakfetmiştir. Bütün bu emlâkin geliri 12.000 dirhem olup bunun beşte biri, yaptırdığı caminin mütevellisi olan Mehmed ve

Eşref adındaki oğulları ile onların evlât ve torunlarına tahsis edilmiştir. Caminin bitişiğindeki türbede rivayete göre kendisininkinden başka karısı ve küçük oğlu Eşref'in mezarları bulunmaktadır.

Mübârüzüddin Mehmed Bey Bolvadin'de 1320 de yaptırdığı Çarşı Camii'nden başka Akşehir'de de bir cami inşa ettirmişti. Âlimleri ve şairleri himaye eden Mehmed Bey adına Şemseddin Muhammed Tüsterî 1310'da el-Fuśûlü'l-Eşrefiyye (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2445) adlı felsefî bir eser yazmış, Konyalı Kemâleddin de 1320'de Teķârîrû'l menâsîb adında bir inşâ kitabı kaleme almıştır. Sait Kofođlu Selçuklu sanatının etkisinde kalmış ikinci önemli beylik Eretnaogulları'dır (1327-1380).

Eretnaogulları'ndan üç melik 6, bir melik oğlu 4, bir emir annesi 1, onbir emir 13, bir vali 4, bir vali kızı 1, bir kadı 1, altı din adamı 6, bir ahi 1 ve konumu belirlenemeyen beş kişi 5 yapı inşa ettirmiştir. Ayrıca 2 cami, 1 mescit, 1 darürraha ve 1 zaviye onarımı da bilinmektedir. Beyliğin belirlenebilen 42 yapısı arasında 4 cami, 1 mescit, 1 medrese, 2 kütüphane, 2 hânkah, 7 zaviye, 1 mevlevihane, 2 han, 3 hamam, 4 çeşme, 1 saray, 13 türbe ve 1 köprü yer alır. Eretnaogulları en çok türbe yaptırmıştır.

1327-1325 tarihlerinde İlhanlıların Anadolu valisi olan Eretnaogulları Beyliği'nin kurucusu ve Uygur beylerinden olan Eretna Bey 1335'te bağımsızlığını ilan etse de 1338-43 arasında Memluklara tâbi oldu. Eretna Beyliđinin merkezi önce Sivas, daha sonra ise Kayseri olmuştur.

Eretna Bey 1352 yılında öldüğünde Kayseri'de bulunan Köşk Hânkahı'nın Türbesi'ne gömülmüştür. Kayseri'nin güneydoğusunda, "Köşk Dağı" adı verilen tepede yer alan yapı, yayınların büyük bir bölümünde "Köşk Medrese" olarak tanıtılmıştır. Halil Edhem, mahallindeki rivayete göre yapının "hânkah" olarak inşa ettirilmiş ve sonradan "medrese"ye çevrilmiş olduğunu belirtmektedir. Yazar, Kayseri Şeriyye Sicilleri'nde, yapının bulunduğu yerin Melik Eretna tarafından Şeyh Evhadeddin Kirmani suflerine mahsus hânkah olarak tesis edilmiş olduğu ve vaktiyle buranın hayli vakfı bulunduğu kayıt olduğunu öne sürmektedir. Günümüzde mevcut olmayan kitabesine göre yapı, Eretna Bey'in emriyle eşi Suli Paşa için 1339 yılında amel-i el-benna ünlü Kaluyan tarafından inşa edilmiştir. Yapı, İmaret olarak kullanılmaktadır. Avlunun ortasında kare kaideli, sekizgen gövdeli ve piramit külâhlı iki katlı türbe yer almaktadır.

Bor'daki (Niğde) 1345-46 tarihli Hacı Kemal Camisi de melik tarafından yaptırılmıştır. Aksaray'ın Timurtaş'a sunmuş olduğu Müsameretü'l-Ahyar adlı Farsça Selçuklu Devletleri Tarihi'nin 1344 yılında, dört yapısı ve bir onarımı bilinen Eretna Bey zamanında bir kopyası yapılmıştır. Eretna Bey'in Ramazan 5 Aralık 1347-3 Ocak 1348'de ölen büyük oğlu Şeyh Hasan Bey ise Sivas'taki Güdük Minare Türbesi'ne gömülmüştür.

Kurucusu bilinmeyen Kayseri'deki 1327-28 tarihli Ali Cafer Türbesi de yine Kaluyan tarafından inşa edilmiştir. Diğer önemli bir yapı, ünlü mutasavvıf Âşık Paşa'nın Kırşehir'deki 1332-33 tarihli Türbesi'dir.

Kuşkusuz dönemin en önemli yapısı, mimari özelliklerinin yanı sıra bitkisel ve figürlü süslemesi, ahşap kapı kanatları ve Anadolu dışı kaynaklı, özellikle Gotik sanatının etkilerini yansıtan öğeleri ile de çok önemli olan Niğde'deki Sungur Bey Camisi ile Türbesi'dir. Yapılarİlhanlıların ve Eretnaogulları'nın Niğde valisi olan Seyfeddin Sungur Ağa/Bey tarafından 1335-36 yılında yaptırılmıştır.

Kayseri'de yenilenmiş Emir Erdoğmuş Türbesi 1348, Taçkapısı ile dikkati çeken Şah Kutluđ Hatun Türbesi 1349 tarihlidir. Kayseri'de 1350-51 yılında Emir Ali tarafından yaptırılmış Türbe ise diğer

örneklerden farklı olarak kübik gövdeli olmasına karşın tonozla örtülüdür.

Eretna Bey'in yerine geçen oğlu I. Mehmed Bey'in (1352-65) emriyle inşa edilen tek yapı, günümüzde mevcut olmayan Develi ilçesindeki Şeyh Ümmî Zaviyesi'dir. Din adamlarından Sultan Şah tarafından yaptırılmış Niğde-Bor ilçesindeki 1358-59 tarihli Mevlevihane de günümüze gelememiştir.

Eretnaoğulları'nın üçüncü meliki ünlü Alâeddin Ali Bey zamanında (1365-80) yapılan tek külliye, Hacı Bulu tarafından 1375-76 tarihinde amel-i ünlü Konyalı Şadi oğlu Yusuf'a inşa ettirilmiş Tokat-Turhal-Gümüştop (Dazya) Köyü'ndeki Zaviye, Cami ve Türbe'dir. Eretna Bey'in oğlu Cafer Bey'in Kayseri'de Cami, Hamam ve Çeşme yaptırttığı bilinmektedir.

Ünlü mutasavvıflardan Gülşehirli Şeyh Ahmed'in 1317 tarihli Feleknâmesi dışında, şeyhi Ahi Evren'in menkıbeleri üzerine yazdığı Keramat-ı Ahi Evren ile Feridüddin Attar'ın Mantıku't-Tayr adlı eserinin çevirisi tasavvuf alanındaki önemli çalışmalardır. Ayrıca, fıkıhla ilgili Kudurî isimli bir eseri daha bilinmektedir. Gülşehri'nin öğrencilerinden olan, Âşık Paşa'nın (ölümü 1333) tasavvuf konusundaki en önemli eseri, Mevlânâ ve oğlu Sultan Veled'in eserlerinden esinlenerek yazdığı Garibnâme'dir. Ayrıca, Fakirnâme, Vafı Hal, Hikâye ve Kimya adlı eserleri de bilinmektedir. Eretna emirlerinden olan ve Amasya'da Türbesi bulunan Hacı Şadgeldi Paşa ile oğlu Emir Ahmed de bilimle uğraşmışlar, ilim adamları ve sanatçıları korumuşlar, kendileri adına birçok eser yazılmıştır.

Nitekim Mehmed Cemâleddin-i Aksarayî tarafından Hacı Şadgeldi namına din adamları ve hikmetle ilgili Ravzatü'l-ulema (âlimler bahçesi) adlı eserin çevirisi olan Teferrüzü'l-ümera (emirlerin ayrılması) ile fıkha ait bir eseri bilinmektedir. Amasyalı İzzeddin Mehmed de Hacı Şadgeldi için dini tartışmaları konu alan bir eser yazmıştır. Hacı Şadgeldi'nin oğlu Emir Ahmed adına Hüsameddin Kati tarafından belâgatla ilgili bir eser yazılmıştır. Hacı Şadgeldi de fıkıh üzerine önemli eserler kaleme almıştır. Kendisinin ve oğlunun Amasya'da birer büyük Kütüphanesi olduğundan söz edilmektedir. "Meddah" mahlaslı Mevlevi Yusuf isimli şair 1368 yılında Sivas'ta Varka ve Gülşah Mesnevisi'ni yazmıştır.

SİVAS

Şehrin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu tam olarak bilinmemektedir. Ancak ilk yerleşme yerinin bugünkü Dört Eylül Parkı olan koni biçimindeki tepelik olduğu belirtilir. Burası 30 m. yükseklikte olup tesbit edilen ilk yerleşme Hititler dönemine kadar iner. İlkçağ'da "kral yolu" buradan geçiyordu. Ardından Romalılar aynı güzergâhı kullandılar. Burası sadece ticaret değil askerî bir yol durumundaydı. Bizanslılar da bu yolu kullanıma açık tutmuşlardır.

Emevîler ve Abbâsîler zamanında gerçekleştirilen bazı Anadolu seferlerinde Sivas müslümanlar tarafından ele geçirildiyse de buradaki hâkimiyetleri kalıcı olmadı.

Malazgirt zaferinin ardından da Emîr Dânişmend şehri ele geçirdi. Şehrin fetih tarihi tartışmalıdır. Bazı araştırmalarda 1076-1077'de bölgenin tamamının alındığı, Sivas'ın ise 1080'de fethedildiği belirtilir. Sivas, bundan sonra Anadolu Selçuklu Hükümdarı II. Kılıçarslan tarafından Konya ile birlikte başşehir yapıncaya kadar Dânişmendliler'in yönetiminde kaldı.

1243 Köseadağ bozgunu ile Baycu Noyan tarafından ele geçirilen Sivas üç gün süreyle yağmalandı. Bu tarihten itibaren tamamen İlhanlı nüfuzu altına giren Sivas siyasî sıkıntılara rağmen imar hareketleriyle

fizikî açıdan gelişme gösterdiği gibi ekonomik yönden de zenginleşti. Şehrin simgesi olarak bilinen medreseler bu dönemin eseridir. Ancak şehrin günümüze kadar gelebilen en eski yapısı şu ana kadar bazı araştırmacıların Dânişmendli eseri olarak niteledikleri Ulucami'dir. Hikmet Denizli tarafından yayımlanan yapım ve onarım kitâbelerinde ulucaminin 1197 yılında Kutbüddin Melik Şah'ın emriyle yaptırıldığı ve 1210'da ise tamir ettirildiği belirtilmektedir.

Diğer önemli bir Selçuklu eseri 1217'de I. İzzeddin Keykâvus'un yaptırdığı dârüşşifâdır. Döneminde tıp fakültesi olarak faaliyet gösteren eser Osmanlı hâkimiyetinde medreseye çevrildi. Burûciye, Çifte Minare, Dördüncü Medrese ve Gökmedrese (Sâhibiye) 1271 yılında yaptırıldı. Bunların dışında İlhanlılar devrinde şehirde çok sayıda medresenin var olduğuna dair kayıtlar da mevcuttur. Bilhassa Gökmedrese vakfiyesinde dokuz ayrı medrese isminin yer alması, İlhanlılar zamanında Sivas şehrinin kültürel zenginliği hakkında önemli ipuçları verir.

Bu yüzyılda Sivas'ı ziyaret eden İbn Battûta, Sivas şehrini Anadolu'nun İlhanlı hâkimiyetindeki en büyük şehirlerden biri olarak tasvir eder. Şehir ve şehirdeki iktisadî faaliyetlerin hâmisi olan ahîlerin gücü hakkında İbn Battûta'nın verdiği önemli bilgiler arşiv kaynaklarınca da teyit edilmektedir. Ayrıca Sivas şehri, Osmanlı döneminde de Anadolu şehirleri içerisinde beş ahî zâviyesine sahip nâdir merkezlerden biriydi.

Ulucaminin kapasitesi esas alınarak yapılan bir hesaplamada XII. yüzyılda şehirde 10.000-15.000 dolayında Türk'ün yaşadığı ve bir o kadar da gayri müslim (Ermeni, Rum, yahudi) nüfusun bulunduğu tahmin edilmektedir. Nisan 1280 tarihini taşıyan Gökmedrese vakfiyesinden anlaşıldığına göre XIII. yüzyılda burada en az on iki mahalle bulunuyordu. Şehir Türkler'in eline geçtikten sonra âdeti yeni baştan imar edildi. Meydan Camii'nin bulunduğu alanda medrese topluluğu, eski hamam, Gökmedrese, Ulucami, Behram Paşa Han ve Hamamı merkezî yeri oluşturuyordu. Yukarı Kale'nin kuzeyindeki İçkale ise sarayı ve bazı yerleşme yerlerini içine alıyordu. Aşağı İçkale dârüşşifâ, Çifte Minareli Medrese, Mahmud Paşa Camii bölgesindeydi.

Selçuklu ve İlhanlı döneminde bölgenin önemli şehirlerinden biri olan Sivas, Osmanlı hâkimiyetinde mahalle ve nüfus açısından gelişme gösterdi. Şehrin bu durumuyla ilgili en eski ve ayrıntılı bilgi Fâtih Sultan Mehmed döneminde yapılan tahrirde yer alır.

Sivas âbideler bakımından çok zengin bir şehir olup Osmanlılar'a ve öncesine ait çok sayıda eser hâlâ şehrin tarihî dokusunu aksettirir. Bu eserlerle ilgili olmak üzere Selçuklu ve Osmanlı döneminde tesis edilen, şehir merkezine ait 340 civarında vakıf ismi tesbit edilmiştir. Cami, mescid, medrese, zâviye, mektep, han, hamam, çeşme gibi eserlerle ilgili kurulan vakıfların zenginlik açısından en büyükleri Selçuklu ve İlhanlı devrinde kurulmuş olanlarıdır.

Sivas şehriyle ilgili kaynaklarda bazıları Selçuklular zamanına ait olmak üzere çoğunluğu Osmanlı döneminde yapılmış bulunan 130'a yakın cami-mescid ismine rastlanmıştır. Bunlardan ulucami (1197), Hoca İmam Camii (XV. yüzyıl), Ali Baba Camii (953/1546), Hasan Paşa (Meydan Camii-1564), Kale Camii (988/1580), Ali Ağa Camii (1589) vb. günümüze aynen ya da tamir ettirilerek gelmiştir. Sivas zâviyeler bakımından da zengin bir şehir olup Osmanlı devrine ve öncesine ait otuza yakın zâviye ismine rastlanır. Bunlar içerisinde Dârürâha (1320), Şeyh Çoban (1323), Abdülvehhâb Gazi (1326), Şeyh Erzurum (XIV. yüzyıl), Ahî Emîr Ahmed (1332) ve Osmanlı döneminde kurulan Sarı Şeyh (1420), Ali Baba

(953/1546-47), Şeyh Şemseddin (1596) zâviyeleri ve mevlevîhâne şehrin iskânında ve İslâmlaşmasında önemli fonksiyonlar icra eden zâviyelerdir. Osmanlı döneminde kurulan sekiz mahallenin bu zâviyelerin isimlerini alması, hatta günümüzde bile bazılarının adıyla anılan mahallelerin bulunması zâviye-mahalle ilişkisini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Ali Baba ve Abdülvehhâb Gazi mahalleleri ile Mevlânâ Caddesi bu ilişkinin zamanımıza ulaşan örneklerindedir.

Sivas şehrinin fizikî görüntüsünü tamamlayan bir başka eser grubu ise kaynaklarda ismine rastlanan 100 civarındaki çeşmedir. En meşhurları Kepenek, Bayram Paşa ve Mihrivefa olup hâlâ şehrin çeşitli yerlerinde varlıklarını sürdürmektedir. Yine şehirde Osmanlı döneminde yaptırılan hamamlardan faaliyetlerini devam ettirenler vardır. Bunlardan XVI. yüzyıla tarihlenen Meydan Hamamı, Kurşunlu Hamamı ve Eski Paşa Hamamı (Hasan Paşa Hamamı) en önemlileridir. Haftada dört gün divan toplanan Beylerbeyi Sarayı'nın da bulunduğu Kal'a-i Atîk'te medreseler, hamam ve camiler vardı.

Selçuklu ve İlhanlı dönemindeki iktisadî seviyeye ulaşılmasa da XVI. Yüzyıldan itibaren şehre yeni ticarî mekânların yapılmasıyla kısmen bir canlanma kaynaklara yansımıştır. Bedesten, Uzunçarşı ve Mahkeme Çarşısı'nın merkez olduğu Sivas çarşıları çok sayıda ticarî yapının bulunduğu bir kompleksten meydana gelmişti. Osmanlı hâkimiyeti boyunca bedesten çevresinde toplam kırk çarşı, yedi pazar, on dört han, çok sayıda boyahane, iki debbâğhâne ve yarıya yakını vakıf olmak üzere 1000 civarında dükkân belirlenmiştir. Evliya Çelebi'nin vermiş olduğu 1000 dükkân ve on sekiz han sayısı arşiv kaynaklarınca bir anlamda doğrulanmaktadır.

Osmanlı döneminde şehirde bulunan dört medreseye ilâveten faaliyette olan otuz dört adet sıbyan mektebi ve bilhassa XIX. yüzyılın ikinci yarısında faaliyete geçen kız ve erkek rüşdiyeleriyle askerî rüşdiyeler, dârü'l-muallimîn, sanayi mektebi ve 1892'de açılan idâfî eğitim açısından önemli yer tutar. Ayrıca çok sayıda gayri müslim sıbyan mektebi ve rüşdiyesi de vardı. Nûman Efendi, Ziyâ Bey ve Şeyh Şemseddin'in kütüphaneleri bu kültürel yapıyı tamamlayan unsurlardandı.

Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait 2007 yılı istatistiklerine göre Sivas'ta il ve ilçe merkezlerinde 319, kasabalarda 52 ve köylerde 928 olmak üzere toplam 1299 cami bulunmaktadır. İl merkezindeki cami sayısı 176'dır.

Camiler

Ulucami, müzedeki kitâbesine göre II. İzzeddin Kılıcarslan'ın oğlu Sivas Emîri Kutbüddin Melik Şah'ın zamanında Kızıllarlan b. İbrâhim tarafından (1197) yılında yaptırılmıştır.

Kale Camii. Sultan III. Murad zamanında 988'de (1580) Sivas Valisi Mahmud Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Meydan Camii. Dikilitaş semtinde 1564 yılında Kanûnî Sultan Süleyman'ın vezirlerinden Koca Hasan Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Ali Ağa Camii. Sivas Valisi Behram Paşa'nın oğlu Mustafa Bey tarafından 998 (1590) yılında yaptırılmıştır.

Ali Baba Camii. XVI. yüzyılın ortalarında Vezir Rüstem Paşa'nın hocası Ali Baba tarafından yaptırılmıştır. Şehirde yer ve özelliklerini büyük ölçüde kaybetmiş olan camilerden İmaret Camii esasında 1320 sonra

zamanla gelişen bir külliye bünyesinde yer alıyordu.

Zincirli Minare 1742, Örtmeli (XVIII. yüzyıl), Hoca İmam ve Pulur (Billûr) camileri (XIX. yüzyıl), Korkmazoğlu 1833, Abadan Camii de 1905 tarihli yapılarıdır. Yiğitler 1794, Hacı Zâhid, Mehmed Paşa 1802, Kabalı 1803, Uzun Hacıoğlu 1807, Büyük Kazancılar 1812, Said Paşa 1820-21 tarihli eserler olup kitâbeleri minarelerinde yer almıştır. Ayrıca, Ganem (Tarhan) Camii yakın zamanda yenilenmiş olmasına rağmen sıkı tuğla süslemeli spiral yivli minaresi ile dikkat çekici bir yapıdır.

Medreseler

Dârüşşifâ

Şifâiye Medresesi. Sultan I. İzzeddin Keykâvus tarafından 1217 yılında yaptırılmış olup 61,90 × 46,80 m. boyutlarındadır. Güney eyvanı türbe haline getirilmiş ve I. İzzeddin Keykâvus buraya defnedilmiştir. 1220 tarihli vakfiyesi günümüze kadar gelmiştir.

Gökmedrese.

Selçuklu Sultanı III. Gıyâseddin Keyhusrev'in veziri Sâhib Ata Fahreddin Ali tarafından 1271-72 yaptırılmıştır.

Burûciye Medresesi.

Muzaffer b. Hibetullah el-Burûcirdî tarafından 1271-72 yılında yaptırılmıştır.

Çifte Minareli Medrese

Vezir Şemseddin Cüveynî'nin 1271-72 yılında yaptırdığı bu medrese âbidevî cephesi ve itinalı taş işçiliğiyle dikkat çeker.

Türbe ve Kümbetler

Şahna Kümbeti

Kitâbesinden Hüseyin b. Ca'fer'e ait olduğu anlaşılan 1231 tarihli bu kümbet kare planlı kripta üzerinde sekizgen gövdelidir. İçten kubbeli, dıştan piramidal çatılıdır. XIX. yüzyılın sonlarına kadar ayakta kalan kümbetin çeşitli süsleme ve kitâbe parçaları Gökmedrese'dedir.

Abdülvehhâb Gazi Türbesi

Şehrin yaklaşık 1 km. doğusunda Akkaya tepesi üzerinde caminin içindedir. Kemâleddin b. Râhat'ın 1321 tarihli vakfiyesinden türbenin civarında bir mezarlığın teşekkül ettiği anlaşılmaktadır.

Ahî Emîr Ahmed Kümbeti

1333 tarihli eser kesme taştan sekizgen olarak yapılmış olup konik çatılıdır.

Şeyh Hasan Bey Türbesi (Güçük Minare)

Eretna Devleti'nin kurucusu Alâeddin Eretna tarafından 1347 yılında genç yaşta ölen büyük oğlu Şeyh Hasan Bey adına yaptırılmıştır.

Şeyh Hüseyin Râî Türbesi

Kareye yakın bir planda olan yapının kubbesi dıştan sekizgen bir kasnakla çevrilmiş olup üzeri oluklu kiremitle kaplıdır. İçeride ahşap iki sanduka bulunmaktadır. Türbe önünde bulunan çeşmenin kitâbesi 1323 tarihli olup türbenin de ilk defa bu sırada yapıldığını düşündürmektedir. .

Şemseddin Sivâsî Türbesi

Meydan Camii'nin avlusunda caminin kuzeybatı yönündedir. 1600 yılında inşa edilmiştir.

Akbaş Baba Türbesi

Temel duvarları kesme, beden duvarları moloz taştan kare plana sahip yapıyı XIII. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür. Harap bir durumda olan türbenin içinde beş sanduka mevcuttur.

Şeyh Erzurûmî Türbesi

Kareye yakın plana sahip yapı muhtemelen XIV. yüzyıl eseridir.

Kadı Burhâneddin Türbesi

1381-1398 yılları arasında Sivas'ta kendi adına devlet kuran Kadı Burhâneddin Ahmed'in türbesi 1966'da yeni baştan yapılmışsa da mimari hiçbir özelliği yoktur.

Hanlar

Behram Paşa Hanı

Sivas Valisi Sağır Behram Paşa tarafından 1576 yılında yaptırılmıştır. Revaklı açık avlulu ve iki katlıdır. Doğusundaki giriş üzerinde pencerelerin yanında iki aslan figürü bulunur. Girişin tam karşısının alt katı ahır olarak kullanılmıştır.

Taşhan

XIX. yüzyılda inşa edilen han dikdörtgen planlı olup iki kattır. Kuzey ve doğu yönünde caddeye bakan dükkânlar bulunur.

Subaşı Hanı ve Bedesteni

XVI. yüzyıl eseridir. Dört kare kesitli ayakları birbirine bağlanan sivri kemerli çapraz tonozla örtülüdür. Güney tarafında dükkânlar vardır. Sivas Valisi Lala Sinan Paşa'nın (ö.1525) vakfidir.

Hamamlar

Meydan Hamamı

Meydan Camii vakıflarından olan hamam XVI. yüzyıl eseridir. Sıcaklık ve soğukluğun üzeri kubbe ile örtülüdür. Dört eyvan şeması gösterir.

Kurşunlu Hamam

Sivas Valisi Sağır Behram Paşa tarafından 1576'da çifte hamam olarak yaptırılmıştır. Soğukluk büyük kubbelerle örtülüdür.

Kale Camii Hamamı

Vezir Mahmud Paşa tarafından 988 (1580) yılında yaptırılmıştır. Sıcaklık dört eyvan şeması gösterir. Yıkılmış olan hamamın temel duvarları 1 m. yüksekliğindedir. ÖMER DEMİREL N. BURHAN BİLGET Eretnaoğulları Beyliği, onların kadısı ve veziri olan Kadı Burhaneddin Ahmed tarafından yıkılmış, yerine kendisi Sivas'ta "sultan" unvanıyla tahta çıkmıştır. (1380-98) Ailesi ünlü kadılar yetiştirmiştir. Arapça, Farsça, özellikle de 1393-94 tarihli büyük Divan'ı ile Türkçe'de büyük bir şair olan Kadı Burhaneddin, daha çok Oğuz lehçesinin Azeri şivesini kullanmıştır. Dulkadıroğlu Suli Bey'in kızıyla evli olan Burhaneddin'in duygusal şiirlerinin yanı sıra, dini konularda birçok eseri vardır. İksirü's-saadat fî esrar li-ibadat adlı eseri 1395, usul-ı fıkıhla ilgili Tercihü't tavzih adlı eseri ise Şaban Mayıs 1397 tarihlidir. İslâm

dünyasında, Hanefî mezhebinin yüksek fakihleri arasında yer almaktadır. Din ve edebiyat dışında coğrafya, matematik ve astronomi ile de ilgilenmiştir. Zamanının en önemli eserlerinden biri, Anadolu tarihi açısından çok önemli olan ve kendi dönemini de ayrıntılı olarak anlatan Aziz Esterebadi'nin Bezm-ü Rezmi'dir (İçki Meclisi ve Savaş). Kadı Burhaneddin'in Turhal'da İmaret, Zile'de Medrese, Kayseri'de yapım yöneticiliğini alâ yed ünlü Şeyh Müeyyed'in üstlendiği 1390 tarihli Şeyh Müeyyed Çeşmesi, Tokat-Amasya çevresinde önemli askeri noktalarda kaleler yaptırdığı bilinmektedir. Oğlu Alâeddin Ali Bey adına İbn Bevvab tarafından Tuhfe-i Alâiyye adlı Arapça'nın Farsça açıldığı bir eser yazılmıştır. Aynur Durukan Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/10 2014

RÂHATOĞULLARI

XIII-XIV. yüzyıllarda Sivas ve çevresinde yöneticilik yapan ve kurdukları Dârürrâha ile tanınan bir aile. Ailenin, hakkında bilgiye rastlanan ilk üyesi Ebü'l-Fezâil Kemâleddin Ahmed b. Râhat b. Hattâb olup Anadolu Selçuklu Sultanı III. Keyhusrev döneminde (1266-1284) Dîvân-ı İnşâ reisleri arasında adı geçmektedir. İbn Bîbî'ye göre 1232 yılında Sivas yakınlarında Ribât-ı Kemâleddin Ahmed b. Râhat adıyla şöhret bulan bir kervansaray bulunuyordu. Bu kervansaray Kemaleddin Bey tarafından ornanılmış veya satın alınış olmalıdır. Safedî'ye göre Kemâleddin muteber ve eli açık bir kişiydi, ahfadı ve gulâmları vardı, Sivas'ta bir hankah vakfetti. Hacca giderken (Ekim 1325) Kerek'te vefat etti.

Ailenin ikinci önemli şahsiyeti Kemâleddin Ahmed'in oğlu Rükneddin Hattâb'dır. Rükneddin, 1299 Samsun mutasarrıfı olup Pervâneoğulları'ndan Mühezzebüddin Mesud'un saldırısı üzerine Samsun'u terkederek gemiyle Canik vilâyetine kaçmış, daha sonra Mesud Bey ile anlaşma yoluna gitmiştir. Rükneddin Hattab taşıdığı ünvanlara göre ("es-sâhibü'lkebir, es-sâhibü'l-a'zam, es-sadrü'l-muazzam") İlhanlı işgali altındaki Anadolu'da genel vali Demirtaş'ın (Timurtaş) yanında itibarlı bir kişi olduğu anlaşılmaktadır. Bu aileyi şöhrete kavuşturan asıl faaliyetleri, tecdid kitâbesine göre Hattâb ile Emîr Hüseyin kardeşlerin 1320 yılında kurdukları Dârürrâha'dır.

Vakfiyeye göre ise Rükneddin Hattâb, bir yıl sonra babasından intikal eden Sivas içindeki Dârürrâha adını verdiği bu mekânı gelirlerini buranın bakımına ve diğer cihetlere tahsis ettiği bazı yerlerle (bir bostan, iki köy, dört tuzla ve bir mezraa) birlikte vakfetmiştir. Bu mekâna "dârü'r-râha" (huzur evi) adı verilmesinin sebeplerinden biriside dedelerinin adı olmalıdır.

Rükneddin bakım giderlerinden artan geliri beşe taksim etmiş, bir hissesini nitelikleri ve görevleri ayrıntılı biçimde verilen Dârürrâha personelinin maaş ve diğer giderlerine, mübarek gecelerde helva, aydınlatma, yaygı, kap vb. ihtiyaçlara ayırmış; ikinci hisseye oğlu Ömer Bey'in ve onun küçük kızı Dilşâd'ın ihtiyaçlarının karşılanmasını, artan kısımla torununun evlendirilmesini, ailenin âzatlılarının çocuklarının ihtiyaçlarının giderilmesini ve borçlulara borç verilmesini şart koşmuştur.

Üçüncü hissenin sarf yerleri vakfın asıl önemli yönünü teşkil etmektedir. Bunlar dârülaceze, huzur evi, yetimhane gibi sosyal kurumların Türkiye'deki ilk örneğini oluşturmaktadır. Vâkıfın akrabasından muhtaç olanlara yetecek kadar para, yaşlı kadınlar, dullar ve diğer muhtaç kadınlara, yaşlı erkeklere, fakirlerin teçhiz ve tekfinine, âmâlara, cüzzamlılara, kadı ve valinin hapsettiği kimselere değişik miktarlarda

yardımda bulunulmasını, fakirlerin yetimlerine bakan ve eğitimleriyle uğraşanlara da güvenilir kişilerin belirleyeceği miktarın verilmesini şart koşmuştur.

Burada cüzzamlı hastalara tahsisat ayrılmış olması önemlidir. Ortaçağ Avrupası'nda cüzzamlılar lânetlenip toplum dışına itilerek ölüme terkedilirken aynı çağın Türkiye'sinde himaye edilmektedir. Dördüncü hisseden isimleri verilen şahıslara belirlenen miktarlarda dirhem verilecek, müteveli dışındaki idarî görevlilerin maaşları ödenecek, artanıyla Dârürrâha'nın diğer ihtiyaçları karşılanacaktır. Beşinci hisseyi ise müteveli alacaktır. Zamanımıza intikal eden tecdid kitâbesine göre Dârürrâha 1377 yılında Emîr Hüseyin'in oğlu Abdülvehhâb'ın oğlu Şeyh Hasan tarafından yenilenmiştir.

Rükneddin Hattâb'ın diğer kardeşi el-Emîrül-mükerrrem Alâeddin Ali 1385'de yeni bir vakıf kurup Dârürrâha'ya ek gelirler vakfetmiştir. Alâeddin Ali bir divan, yedi köy ve toplamı on yedi feddân olan beş arazinin gelirinin önce vakıfların tamirine harcanmasına, geriye kalanın yarısını erkek ve dörtte birini kız evlâdına, diğer dörtte birini ise kölelerine, vefatından sonra türbesine, zâviyeye ve mübarek gecelerde pişirilecek helva masrafına ayırmıştı. Arşiv belgelerine göre Dârürrâha Osmanlı dönemi boyunca faaliyette bulunmuştur. Sivas'ta kendi adıyla anılan kütüphaneyi kuran Yusuf Ziya Başara (ö.1943) ile Vilâyât-ı Şarkıyye Müdâfaa-yı Hukûk-ı Milliyye Cemiyeti'ni İstanbul'da kuran yedi kişiden biri ve Türkiye İş Bankası'nın kurucu üyesi olan Mehmed Rasim Başara (ö.1945) bu ailenin meşhur şahsiyetleridir. Sadi S. Kucur